

взаємовідносин. Тобто, кожен суб'єкт діалогу має право на свої погляди і підходи до проблем взаємодії, але ніхто з них не має права оголошувати їх єдино вірними, істинними. Усвідомлена відмова від претензії на володіння істиною є “найвагоміший ресурс” розвитку у взаємодії різних підходів, інтересів, поглядів, у взаємозбагаченні.

Ці принципи міжконфесійного діалогу, як і означені раніш, мають чітко корелюватися з основними засадовими елементами свободи релігії, свободи діяльності релігійних організацій. Бо свобода релігії базується на рівності перед законом, суверенності релігійного буття, автономності конфесій, церков, інших релігійних спільнот. У процесі діалогу світоглядно-релігійна своєрідність його учасників має розглядатися як достоїнство. Протилежне – є негативним для діалогу, безперспективним для толерантних взаємин. Претензія на виключне володіння істиною веде зрештою до нетерпимості, до конфесійної інтровертності.

Чітке взаєморозуміння між суб'єктами діалогу, проникнення в сутність (або ж демонстративний намір це зробити) поглядів, позицій свого опонента, уможливорює спільний пошук підґрунтя для зближення позицій, пошуку компромісу. Це і є основа продуктивного діалогу, а, відтак, й конструктивності міжконфесійних відносин. Слід відзначити ще одну важливу умову конструктивного за своїми наслідками діалогу. Йдеться про уміння його суб'єктів слухати й чути один одного, про їхню готовність до взаємних поступок, самообмеження у своїх намірах, вимогах і претензіях.

Без цього діалог ризикує перетворитися на “монолог глухих”, що, на жаль, є присутнім у нинішній практиці взаємовідносин, спілкування окремих конфесій, церков в Україні. Діалог не може йти там, де одна з конфесій (суб'єкт діалогу) прагне визначити “істинність” іншої.

Узагальнюючи, слід сказати, що діалог, що ґрунтується на принципах толерантності, взаємоповаги, культури спілкування, взаємопоступливості, в контексті сучасних міжконфесійних, міжцерковних, етноконфесійних відносин в Україні, в просторі поліконфесійності, релігійного плюралізму, складних соціально-політичних процесів, постає стратегічною умовою і необхідністю, реалізація яких дозволить у перспективі гармонізувати, гуманізувати й оптимізувати міжконфесійні взаємовідносини.

Слід відзначити, що нині в Україні практично відсутній (в системному вимірі) міжконфесійний та міжцерковний діалог. Є окремі спроби налагодити цей процес, однак він далекий від потреб часу і вимог релігійної ситуації.

Держава, уґрунтовуючись на конституційних принципах свободи світогляду й віросповідання, має всіляко сприяти започаткуванню й розвитку конструктивного діалогу у сфері міжконфесійних відносин, їх нормалізації, переведенні в русло їх антагональності.

*П.Павленко**

БОГОСЛОВСЬКІ ПІДВАЛИНИ МІЖКОНФЕСІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Сьогодні, на зламі тисячоліть, утворилася унікальна для всього людства ситуація, яка ставить його, вперше за всю його історію, перед проблемою вибору і накресленням подальшої долі, тобто силує розв'язати низку доленосних питань, які в комплексі, так чи інакше, зводяться до одного: „чи є можливим подальше буття людства?“, бо ж нерозв'язання (чи хибне розв'язання) наявних глобальних проблем сучасності призведе до його загибелі, спричинить, зрештою, кінець усього живого на Землі).

XX століття довело, що розв'язання глобальних проблем сучасності (виходячи вже з того, що вони є загально планетарними) не є справою (та й не під силу) однієї соціальної групи, одного етносу, держави чи навіть континенту, оскільки вони виходять далеко за

* Старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.

межі й можливості останніх.

З небувалою гостротою дає про себе знати і криза ідеологій доби поступового переходу від модерну до постмодерну, яка зачіпає всі, без винятку, сфери людського життя і передусім релігійну. І справа тут не стільки в тому, відповідає чи не відповідає релігія сьгоднішнім запитам сучасної людини, дає відповідь на низку поставлених нею смисло-буттєвих питань, а чи можливим є те, щоб бодай хоча б сфера релігії не виступала одним із чинників, які посилюють чи провокують глобальні кризові трансформації суспільства, не відіграла б роль одного з головних дезорганізаторів, дезінтеграторів на шляху об'єднання людства, оскільки релігійні відносини, впливаючи на політичні, економічні, національні і расові відносини, визначають у багатьох випадках відносини й міждержавні і внутрідержавні, тобто зумовлюють психологію і дії груп, від яких буде залежати дієвість самого процесу об'єднання людства задля переборення кризових явищ сьгодення. Іншими словами, нині, як ніколи до цього, на представників всіх релігій покладається надія примирення.

У цьому плані перший крок був здійснений Римо-Католицькою церквою, яка на II Ватиканському соборі вперше проголосила екуменічний шлях в історії християнства. І все ж, здавалося б на цілком своєчасне і вкрай необхідне рішення об'єднатися християнам перед лицем тотальної глобальної катастрофи, екуменічний рух XX століття став причиною ще більших конфронтацій між християнськими конфесіями, аніж ті, що були впродовж історії християнства до нього, оскільки розмірковування над проблемою християнської єдності неодмінно поставили кожен з конфесій перед з'ясуванням питання якою мусить бути та єдина Церква і яке віровчення вона буде обстоювати. А оскільки поняття „християнство” і „Церква”, згідно з Новим Завітом, є поняттями тотожними, то проблема єдиного християнства стала розумітися не як проблема об'єднання християн в єдиній Церкві Христовій, а як проблема доктринальних компромісів, тобто, виходячи з того, що будь-яка християнська конфесія ґрунтується на певній доктрині, то проблема об'єднання їх автоматично зсувалася в бік визначення можливої єдиної для всіх християн доктрини. Утім, зважаючи вже на те, що різність конфесійних доктрин християнського світу, за Новим Завітом, передбачає різність сповідань, а єдине християнство мусить уособлювати одне сповідання, це перетворило екуменічну ідею на цілком утопічну.

Загалом, наявність постійних конфліктів між християнськими течіями була притаманна ще ранньому християнству, так що акцентувати увагу на конфліктогенності як рисі, що притаманна виключно сучасному християнству було б неправильно. Так, незважаючи на заповіт Ісуса Христа перебувати його послідовникам у братерській любові один до одного, шанувати й зберігати єдність Церкви та її віровчення (Ів. 13:34-35; 17:20-21), релігія Євангелій практично з часу виникнення являє собою конгломерат церков і віросповідань, напрямків і течій, які зазвичай перебувають у постійній ідеологічній ворожнечі між собою.

Вже в посланнях апостолів Павла, Петра, Івана, у Книзі Об'явлення Івана Богослова читаємо про наявні сперечання з проблем віровчення між окремими ранньохристиянськими громадами (Див.: Дії 15:24; 2 Кор. 11:4, 13, 26; Гал. 1:7; 2:4; 2 Пет. 2:1-22; 1 Ів. 4:1; Юда 3-16; Об. 2:2, 6, 14-15).

“...Стало відомо мені про вас, мої браття..., - писав Павло, - що між вами суперечки. А кажу я про те, що з вас кожен говорить: я ж Павлів, а я Аполлосів, а я Кифин, а я Христів. Чи ж Христос поділився?” (1 Кор. 1:11-13). На наявних у ранньому християнстві постійних ідеологічних конфліктах і взаємних звинуваченнях у слідуванні єресі зауважував і відвертий антихристиянин, римський філософ-еклектик кінця II ст. Цельс. Зокрема він писав: “Нехай не вважають, начебто я не знаю, що деякі з них (з християн – П.П.) визнають того ж само Бога, що й іудеї. Інші ж – іншого, конфронтуючого з цим, від якого й походить Син. Є й третій рід, який називає одних пневматиками, інших – психіками. Дехто проголошують себе гностиками, а деякі, визнаючи Ісуса, бажають разом з тим жити за законом іудеїв, як і маса іудеїв. Є також і сивіллисти. Я знаю також і

симоніан, які називаються елленіанами як шанувальники (вчення – П.П.) Елени чи вчителя Елена, марцелліан – шанувальників Марцелліни, гарпократіан, послідовників Саломеї, послідовників Маріамни, Марти, маркіонітів, на чолі яких стоїть Маркіон. Кожен з них шанує іншого вчителя... Вони злословлять один проти одного найжахливішим чином, [вивергаючи] явні й таємні [прокляття]. Вони ні по жодному пункту не можуть дійти згоди. Вони у всьому брідяться один одним... Від усіх цих до такого ступеню розбіжних між собою [сект], ганебним чином викриваючих себе самих у суперечках, можна чути: “Для мене світ розіп’ятий, і я для світу” (Гал 6:14). Християни, розходячись між собою у вченнях, говорять, що вони знають більше, аніж іудеї”.¹ Зауважимо, що саме наявний факт міжхристиянської конфронтації слугує для Цельса одним із головних аргументів беззмістовності ідеалів християнства.

Так чи інакше, але стан ідеологічних воєн, які тривали впродовж усієї історії християнської релігії, Цельс силує визнати його як цілком природний. Причина такої внутрішньої конфліктності християнства криється, певно що, в одному – первісне християнство не ставило за мету утверджувати догматично своє віровчення, бо ж чекало, за обіцянку самого Спасителя, скорого встановлення Царства Божого як стану вищої божественної справедливості і добра на Землі (Мт. 16:28; Мк. 9:1; Лк. 9:27). Відтак основний акцент воно робило на усному проголошенні новозавітного вчення, яке було спрямоване виключно на те, аби підготувати людину гідно зустріти очікуваного кінця світу. Як такого, догматично вибудованого віровчення, як то видно з Нового Завіту, первісне християнство не мало. Та воно було йому й непотрібне в канун очікування кінця всього земного. Все, на чому зауважували його провісники, можна звести лише до кількох простих положень, прийняття яких й перетворювало людину на християнина.

Характеризуючи християнство перших віків, Ф.Енгельс справедливо зауважив, що воно, “як небо від землі відрізнялось від пізнішої, зафіксованої в догматах світової релігії Нікейського собору; воно до невпізнанності не подібне останньому. У ньому немає ні догматики, ні етики пізнішого християнства; але зате є відчуття того, що ведеться боротьба проти всього світу і що ця боротьба увінчається перемогою; є радість боротьби і впевненість у перемозі, що повністю втрачені сучасними християнами...”²

“Християнське вчення, - зауважує сучасний російський християнський філософ Л.Корочкін, - початково виступило як система моральних принципів, додержування яких було вже достатнім, щоб вважатися прихильником цього вчення, (тобто бути – П.П.) християнином”.³ Єретиком чи антихристиянином оголошувався винятково тільки той, хто “не визнавав Ісуса Христа, який прийшов був у тілі” (1 Ів. 4:2-3), тобто не хотів бачити у ньому Месію, не вірив у його жертвну смерть задля спасіння людства, не бажав сповідувати християнські морально-етичні норми.

Якщо спробувати застосувати це ранньохристиянське мірило істинності до всіх існуючих сьогодні християнських конфесій, то виявиться, що всі суперечки, взаємні образи у поширенні єресі будуть виглядати тільки пустим базіканням, оскільки всі їхні послідовники дотримуються головного – положення про те, що Спаситель “прийшов був у тілі”, а відтак на цій підставі всі вони мусять визнаватися за істинні і жоден із них, у такому разі, не може бути єретиком. Як бачимо, конфлікти провокуються не стільки самим Новим Завітом, скільки відмінністю традицій, догматів, Символів віри, різного роду постанов тощо, які обстоює окремо та чи інша конфесія і які здебільшого не мають нічого спільного з елементарним, доступним для розуміння кожному неосвіченому, віровченням і традиціями ранніх християн, принаймні, як про це можна судити з

¹ Цельс. Правдивое слово // Ранович А.Б. Первоисточники по истории раннего христианства. Античные критики христианства.- М., 1990.- С. 304-305.

² Енгельс Ф. До історії первісного християнства // Маркс К. Енгельс Ф. Твори: В 30-ти т.- К., 1965.- Т.22.- С. 453-454.

³ Корочкін Л.И. Христианство и судьбы человечества: Размышления о сути христианства.- М., 1991.- С. 43.

новозавітного канону, але про це дещо нижче.

Центром усього християнського вчення, його суттю, є славнозвісна Нагірна проповідь. Саме в ній Спаситель виголошує головні положення свого вчення, сповідуючи які людина переходить із беззмістовної периферії своєї істоти до сутнісного центру свого буття, відроджує втрачене з причини гріхопадіння своє божественне начало – “образ і подобу Божу”, наближаючись в такий спосіб до Бога, його праведності і святості, а відтак – до гідного і справедливого щодо людини життя. Втім треба усвідомлювати, що Нагірна проповідь – це не сухий морально-етичний кодекс, а тільки керівництво до нових відносин людини з Богом, до “нового життя”, яке водночас неможливо розпочати для віруючого самотужки, тобто поза Богом, а лише “з Христом і в Христі”.

Примітно, що Євангелії не писалися з тим, аби дати якийсь чіткий виклад християнської доктрини, буквально передати всі слова та дії Ісуса Христа, а лиш задля того, щоб дати основне – переконати читачів, що галілейський тесля Ісус виявився Сином Божим і обіцямим старозавітними пророками Спасителем з тим, щоб розкрити лише суть його вчення. І їхня суперечливість (як канонічних Євангелій, так і апокрифів) яскраво доводить це. Заувагу на те, що первісне християнське вчення ніхто з ранніх християн не ставив за мету викладати у письмовій формі подають і тексти послань, в яких його попросту немає, а є лише коментар і розкриття окремих його положень (і то вже для тих, хто був базово знайомий з ним). У цьому контексті стає цілком зрозумілим те, чому сьогодні нам часом надто важко осмислювати окремі місця, скажімо, у Посланнях апостола Павла, бо ж вони писалися для тих, хто був християнином, тобто вже сповідував християнське віровчення. Більше того, у першому столітті нікому не спало б й на думку вибудовувати віровчення християн на підставі якихось існуючих текстів. Усе, чим керувалися християни перших століть була усна авторитетна апостольська традиція.

На відсутність у Новому Завіті чіткого панорамного викладу християнської доктрини вказує й сама його стилістика. Власне кажучи, до текстів Нового Завіту лише з натяжкою можна застосувати поняття “релігійний закон”, оскільки в них немає ні чітких заповідей, ні церемоній, ні організації релігійного життя, ні вчення про священство, як то наявне у Старому Завіті, зокрема в Торі. Весь Новий Завіт у масі своїх положень зводиться тільки до однієї стрижневої, за словами Христа, “нової” заповіді любові, яка варіативно дублюється в різних текстах Нового Завіту (Ів. 15:12; Рим. 12:9-10; 1 Кор. 13:1-8; Фил. 2:3-4; 1 Сол. 4:9; Євр. 13:1; 1 Ів. 3:11 та ін.): “Нову заповідь Я вам даю: Любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви!” (Ів. 13:34)

Парадоксально, але з огляду на постійні суперечки між християнами впродовж двох тисячоліть, приходимо висновку, що Ісусова заповідь любові, яка передбачає милосердя, довготерпіння, всепрощення так і не була реалізована між тими, хто називає себе християнами. І справді, якщо прислухатися осібно до зауваг представників усіх конфесійних утворень протягом історії християнства, ми мали і маємо суцільно сектантське і еретичне християнство. Складається навіть враження, що істинне християнство мало місце тільки в першому столітті і то обстоювалося безпосередніми учнями Ісуса Христа, тому що в тому вигляді, в якому воно стало поширюватися вже в II-III століттях, воно стало являти надзвичайно складне, заплутане і суперечливе віровчення, єдність якого вдавалося утримувати лише великими зусиллями і то здебільшого зовнішнім чином.

Так, зі смертю останнього з апостолів і тих, хто був безпосереднім слухачем проповідей Ісуса, християнство починає помітно обростати під впливом еллінізму і східних релігій різного роду “чужорідними” елементами, серед різноманіття яких затирається його первісна морально-етична основа і спрямованість. З II століття, власне, *Ісусове християнство* впевнено трансформується на *культ Ісуса Христа* з усіма необхідними для цього атрибутами (пантеоном святих, положеннями про храм, складними обрядами тощо). І це зрозуміло, оскільки релігія розповсюджувалося не у вакуумі, а в конкретному середовищі, а в ньому, як відомо, завжди існують звичаї і

настанови народного характеру, традиційні релігійні уявлення. З огляду на це, історію християнства, повною мірою, можна впевнено називати, з одного боку, історією асиміляції, адаптації та імпрровізації з перевагою то однієї, то іншої сторони, одного впливу над іншим, а в остаточному рахунку однієї конфесії над іншою. З іншого боку, історія християнства постає як історія поступового й динамічного відходу від вчення його засновника.

А оскільки записаного вчення не залишив після себе ні сам Ісус із Назарету, ні загалом перші його послідовники, то всі спроби Реформації, неоортодоксії, неопротестантизму, неохристиянства реставрувати християнське віровчення і життя християнської громади часів апостолів, незважаючи навіть на те, що розуміння новозавітних положень з кожним століттям стає, за словами богословів, все дедалі глибшим, виявилися марними. Більше того, саме це блага прагнення повернути християнству його первозданність спричинило масу нових міжхристиянських конфліктів і деноменаційних новоутворень.

Зважаючи на позицію окремо кожної християнської деномінації, всі вони осібно вважають себе істинними, а у поєднанні – всі без винятку єретики і сектанти. А все тому, що у світлі Нового Завіту, а відтак і віровчень всіх християнських конфесій, істинною може бути завжди тільки одна Церква, оскільки вона є містичним тілом Христа (Еф. 4:3-4; 1 Кор. 12:20).

Зауважимо, що деякі з західних богословів ще у ХІХ ст. намагалися витлумачити деноменаціоналізм як норму для християнства. Для обстоювання своєї позиції вони навіть використали євангельську притчу “Про виноградину і галуззя” (Ів. 15:1-11), в якій, як на їхній погляд, Ісус, прогнозує виникнення всіляких християнських течій і отже легалізує їхнє існування у середовищі єдиної Церкви, так що християнство треба розуміти як єдність у різноманітті. “Я правдива Виноградина, - зауважує євангельський Ісус, - а Отець Мій – Виноградар. ... Я – Виноградина, ви – галуззя!”

Проте нині, як і століття тому, християнство вперто намагається вирішити дилему хто справжній християнин, а хто ні, яка конфесія істинна, а яка ж ні. І, по суті, ні про яке доктринальне об’єднання християнства й гадки бути не може.¹

Ось, як, наприклад, подібна позиція висвітлюється окремими представниками православ’я. „Екуменічна „теорія гілок” (branch-theory), згідно з якою Церква розділена на православну, католицьку і протестантську „Гілки”, знаходиться в повному протиріччі зі вченням Православної церкви. Єдність і єдиність Православної Церкви завжди сповідувались, починаючи зі святих Апостолів, усіма святими Отцями й вчителями Церкви, Цим і пояснюється палка ревність святих Отців, що проявляється при будь-якому відділенні і відпадінні від Церкви, рівно як і їхнє строге ставлення до єресей і розколів”.² З іншого боку, в окремих православних працях древо Церкви подається в наступному вигляду. Буяє і квітне лише „православна” гілка, а ті, що позначають католиків, протестантів і неохристиян є сухими.³ „Тільки духовні сліпці можуть не здригнутися від апокаліптичного жаху, екуменічних зустрічей і асамблей, кожна з яких незмінно знаменує собою новий ступінь духовної деградації”.⁴

Католицька церква дещо інакше витлумачує існування „гілок” в християнстві. „Нажаль, протягом віків серед учнів Христа не раз виникали поділи. Ці поділи аж ніяк не

¹ Наприклад, див.: Где истинная Церковь: сведения о ересях и сектах.- Свято-Успенская Почаевская Лавра, б/г; Йордан П. Релігійний венігрет.- Львів, 1999; Костопулос К., архимандрит, Папство – это ересь.- 2003, Единецко-Бричанская епархия; Кураев А., диакон, Протестантизм о православии.- 1996, б/м; Перепелкина Л. Экуменизм – путь, ведущий в погибель.- СПб, 1992.

² Перепелкина Л. Экуменизм – путь, ведущий в погибель.- СПб., 1992.- С. 6.

³ Див. напр.: Кобзарь С., диакон. Почему я не могу оставаться баптистом и вообще протестантом. - Донецк, 2004.- С. 296.

⁴ Перепелкина Л. Экуменизм – путь, ведущий в погибель. - С. 3.

те ж само, що і природне різноманіття, яким відрізняються помісні чи окремі Церкви і в якому присутній і виражається єдина Церква Христова. ... Так протягом віків сформувалось різноманіття помісних Церков, яке сприяло і продовжує сприяти духовному збагаченню Вселенської Церкви, не наносячи ущербу єдності”.¹ І ще: „Єдність Церкви розкривається у двоїстому аспекті: вона являється її характерною рисою, глибоко вкоріненій у самому Божественній єдності Пресвятої Трійці, але за нього несуть відповідальність також і віруючі, які повинні його сприйняти і втілювати в життя”.²

Як витікає з останнього твердження, єдність Церкви за єкуменізмом ґрунтується передусім на єдності у сприйнятті догмату Пресвятої Трійці. Однак вже це саме по собі не може бути об'єднавчим мотивом і стимулом на тій підставі, що розуміння цього догмату окремими „гілками” християнства розуміється по-різному, у тому числі католиками і православними. Так що всі твердження про повернення „гілок” до єдності Церкви не є можливим, бо ж всі ці „гілки” є доктринально різними, а значить не єдиними по суті. Ми тут не будемо вже говорити про доктринальну різницю у лоні протестантизму та неохристиянства. Іншими словами, кожна „інша” Церква обстоює своє оригінальне віровчення і саме це її вирізняє з-поміж усіх інших. Доктрина, віровчення за Новим Заповітом є завжди священною, а отже й істинною, зрештою незмінною. У цьому зв'язку постає питання чи можливою є доктринальна єдність між християнами? Відповідь тут буде однозначна: ні!

Як на нас, то встановити сьогодні що є істинним християнством, а тим паче вірити у відродження віровчення первісної християнської громади, абсолютно неможливо, оскільки християнство вже досить далеко відійшло від початкового Ісусового християнства, втративши з ним будь-який зв'язок. “Слід пам'ятати, - зауважують у своїй книзі “Відповідь - у Біблії” протестанти Г.Морріс та М.Кларк, - що сьогодні не може бути істинної Новозавітної церкви по тій очевидній причині, що у Церкви в період Нового Завіту (тобто в I столітті – П.П.) ще не було для керівництва (писаних текстів – П.П.) Нового Завіту, як у нас! Однак, незалежно від місцевих і часових відмінностей, істинною Церквою в біблійному контексті буде будь-яка місцева громада, яка визнає Господа Ісуса Христа як свого Главу, приймає Священне Писання як богонатхненну і повністю авторитетну основу своєї доктрини і практики...”³

Відтак кожен, хто спробує відтворити сьогодні на тій чи іншій підставі віровчення первісної християнської громади зрештою отримає не що інше як тільки нове деномінаційне віровчення, а, по суті, говорячи мовою конфесійного богослов'я, нову ересь. Інакше кажучи, кожна існуюча конфесія, так чи інакше, але прагне монополізувати християнство, довести, що тільки обстоюване нею віровчення і є тим єдиним, проголошуваним безпосередньо Ісусом Христом та його апостолами віровченням. А факт його “істинності” витікає вже з того, що ця конфесія існує, а значить не визнає чинними для себе всі інші конфесійні віровчення. Обстоюючи свою оригінальну доктрину вже в такий спосіб вона засуджує як еретичні всі інші. Останнє чітко доводить, що єкуменізм зі своїми ідеями „єдиного християнства”, „нового християнства” є нічим іншим як прагненням монополізувати християнство в одній, тепер вже новій „єдиній” християнській конфесії, а фактично виокремленням в його межах нової деномінації, бо ж якщо це „нове”, об'єднане християнство проігнорує хоча б одна з якихось конфесій, весь єкуменізм зводиться нанівець як нездатний зняти існуюче в межах релігії Євангелій протистояння.

Усе це підводить нас до досить песимістичного висновку: християнство завтрашнього дня буде, певно що, таким розділеним і ворожим саме в собі, як то спостерігалось і століттями до цього. Бо ж якщо християнської єдності не було досягнуто

¹ Иоанн Павел II. Верую в Церковь Единую, Святую, Вселенскую и Апостольскую.- М., 200.- С. 725-726.

² Там само. - С. 728.

³ Моррис Г., Кларк М. Ответ – в Библии.- М., 1993.- С. 185.

в період від апостольського часу до наших днів, причинами злагоди в ньому не були ні війни, ні суспільно-політичні, ні економічні кризи, то наївно думати, що загроза загибелі людства (і це при тому, що, за традиційними християнськими поглядами, есхатологічні уявлення є очікуваними і бажаними) зможе бути чинником цього об'єднання.

Вірити у вселенське братство християн й ідею об'єднання всіх конфесій у єдину Церкву Христову може лише далека від внутрішніх проблем християнства особа, а чи ж формальний чи номінальний християнин. Якщо й можливі певні конвергентні процеси в християнстві, то їх під силу зробити тільки номінальним християнам. Втім номінальні віруючі, хоча й складають переважну частину деномінацій, не є у світлі християнських доктрин істинно вірними, тобто, по суті, не є християнами. Будь-які спроби „загнати” християн в єдину Церкву шляхом компромісів між віровченнями не тільки приречені наперед на неуспіх, а й вони чреваті новими конфліктами (і то не лише релігійними).

"Розділення, безумовно, суперечать замислу Христовому, - зазначає Папа Іван Павло II. - Неможливо собі уявити, щоб та Церква, яку заснував Христос ... не була б єдиною. ... Треба визначити, де саме лежить рів очевидного розділення, переступивши який не можна не пошкодити віру".¹

Справді важко усвідомити, щоб релігія, яка плекає заповідь любові до ближнього, водночас так ненавиділа його. На думку теологів, цей „рів очевидного розділення” пролягає не в різності конфесійних вчень, обрядів і традицій, а в загальному занепаді християнської віри як „віри в Христа, Сина Божого”.² Проте, як на нас, проблема лежить у відсутності серед християн взаємоповаги, милосердя, а отже й любові до ближнього свого, тобто до свого одновірця.

Зважаючи на зауваги теологів, якщо конвергентні процеси в християнстві залежать тільки від занепаду віри (і це визнає християнський світ), то тоді що стоїть на заваді скасувати його? – А справа полягає в тому, що ця теологічна теза, так само, як і екуменізм, є нездійсненною, утопічною, бо ж навіть якщо й увесь християнський світ покається у своєму безвір'ї (хоча це також утопія), сама по собі віра в Ісуса Христа не приведе всіх християн до єдності у віровченні, бо ж не віра визначає віровчення, а віровчення визначає віру, тобто тільки останнє виступає головним критерієм її істинності, а воно мусить ґрунтуватися завжди на Новому Завіті. А оскільки в ньому відсутній, як ми про це вже зазначали вище, чіткий виклад власне релігійного закону як такого, то проблема каяття християн у занепаді їхньої віри стає нерозв'язною.

І справді, як можна сьогодні об'єднати між собою, скажімо, Свідків Єгови, православних, мормонів і католиків, коли вони, з огляду на їхні доктрини, традиції і богослужбові тексти, власне, сповідують різних Ісусів Христів, а відтак різних богів, оскільки, згідно з Біблією, єдностайність у віровченні передбачає єдностайність у вірі, спільність визнання одного Бога? Згадаймо в цьому контексті хоча б про конфлікт між протестантами і католиками в Англії, про протистояння Московського православ'я і Ватикану.

Наприклад, один з найбільш активних членів екуменічного руху при Константинопольському патріархаті, нинішній архієпископ американський Яків, який у церковних колах славиться своїм „провокаційним модернізмом”, обстоює думку про необхідність появи „нового християнства”, яке мусить базуватися на цілком інших – нових поняттях і визначеннях (we are in need of a New Christianity, based on entirely new perceptions and definitions). До речі, ідею „нового християнства” у свій час відкрито проповідував і папа Іван XXIII. Так ось, архієпископ Яків мотивує це тим, що стрижневі положення традиційного християнства сьогодні виявляються надто застарілими для сучасної людини, оскільки нові досягнення людства далеко перевершили старі елліністичні ідеї. „Ми не можемо вчити людей тому християнству, з яким ми самі колись

¹ Папа Иоанн Павел II. Преступить порог надежды. - М., 1995.- С. 185-186.

² Мельников А., Харьков В., Генрих Э. Религия антихриста.- М., 1991.- С. 32.

познайомилися...”¹

Так, прихильниками „нового християнства” у США було відкрито так званий „храм порозуміння”, а також утворено „Союз об’єднаних релігій”, головною метою діяльності якого мусить складати створення загальнолюдських символічних храмів в різних частинах світу. Принагідно зауважимо, що названий союз обстоює, поруч з ідеєю об’єднання всіх релігій в одну з тим, щоб „розбудувати світ, який буде жити в єдності і згоді”, ідею „встановлення нового світового уряду як єдиної істинної міжнародної влади” як тієї дієвої сили, яка одна зможе віднайти „правильне розв’язання всіх проблем людини”.²

Втім його „нове християнство” передбачає не тільки відхід від „старих елліністичних ідей”, а по суті заперечення євангельської ідеї як такої, а прямо передбачає створення нової релігії, яка буде ґрунтуватися на конгломераті ідей, запозичених з таких релігій як буддизм, іудаїзм та іслам. Якщо обстоювати екуменізм у дусі синкретизму й об’єднання різних духовних традицій різних релігій, а з усього видно, що екуменістична ідея стає дедалі потужніше розумітися саме так, то нічого добре з нього (екуменізму) людство не отримає, адже він болуче вдарить не по одному християнству, а тепер вже й по іншим світовим релігіям, а значить по конкретним культурам, націям і державам. По суті, такий християнський екуменізм вже не має чогось спільного з християнством, а є відкритим гуманістичним ідеалізмом та утопізмом, бо ж з християнства викидається його головний наріжний камінь – Біблія як критерій істинності віровчення, як нормативний морально-етичний закон і головне – сама євангельська звістка.

Більше того, незважаючи на певне обнадіювання екуменістів у скорому примиренні й об’єднанні християнства, екуменізм так і не випрацював скільки-небудь чіткої і переконливої моделі того, якою мусить стати Церква майбутнього, в якій будуть подолані всі розколи другого тисячоліття християнської ери. Якщо прихильники екуменізму вважають, що, створюючи „нове християнство”, у такий спосіб буде скасоване міжконфесійне протистояння, то вони глибоко помиляються. Істинне об’єднання християн не може і не повинне спотворювати в будь-який спосіб саму християнську ідею. Екуменізм – це передусім боротьба за повернення чистоти віри, повернення моральних засад в життя християнського суспільства, повернення людини через віру надії в щасливе майбутнє, а не жалюгідне загравання з іншими релігіями з надією віднайти в їхніх віровченнях і традиціях для себе нові ідейні костилі.

Зважаючи на те, що загалом християнство ХХ століття відзначають дві крайнощі – модерністська гуманізація релігії Євангелій і євангелічне її обоження, то, певно що, гармонію треба вбачати у віднайдені рівноваги між ними. А це можливо зробити винятково на основі оцінювання цих двох тенденцій у контексті Нового Завіту як єдиного критерію і мірила, що визнається всіма віруючими. Іншими словами, екуменізм можливий, але уможливлення його залежить від того, який зміст вкладається в нього. Якщо він загрожує християнству смертю, то ним навряд чи буде перейматися весь християнський світ.

На нашу думку, злагода у конфесійному світі можлива за однієї умови: перенесення акцентів зі сфери доктринальних конфліктів, зі сфери конфронтації на суто ідеологічному рівні у сферу співіснування. Це означає, що час віднаходження злагоди у виключно з’ясуванні того, хто є істинним, а хто – ні, минув. Конфесії мусять нині усвідомити, що та чи інша релігійна організація виникла й існує вже на тій підставі, що її віровчення обстоюється особами, які належать до неї. А це – справа їхнього особистого вибору, їхнього персонального права. І витлумачувати окремо взятую деномінацію з позиції одного віровчення – це якраз не шлях толерантизації відносин, не шлях виходу з міжконфесійної кризи, а ускладнення його. Так, всі християнські конфесії сповідують новозавітну заповідь

¹ Апостоли екуменізма // Русская линия. - http://www.rusk.ru/Press/Almanac/Alm10_11/a10_2.htm

² Заигрывание с исламом и другими религиями // Русская линия.– http://www.rusk.ru/Press/Almanac/Alm10_11/a10_2.htm

любові до ближнього, згідно з якою любов мусить поширюватися не лише на одновірця, як часто це простежується серед християн, а без винятку на всіх людей, у тому числі й на тих, хто сповідує відмінні віроповчальні ідеї.

Таким чином, якщо виходити з останнього, тобто сповідувати належним чином заповідь любові, тільки тоді й відкривається шлях врегулювання міжцерковного протистояння, толерантизації міжконфесійних відносин. Толерантність, повага, визнання права людини на свободу совісті – це й не що інше, як практична дія заповіді любові до ближнього. У цьому світлі досягти злагоди в християнському світі означає одне – визнання права за кожною конфесією на вільне її існування і співіснування. У цьому контексті особливу увагу складає ідея об'єднання християнства, але цю ідею важливо вже зараз розглядати не в аспекті його доктринального об'єднання (це кризовий і тупиковий шлях). Ми вже наголошували вище, що ніякого доктринальної єдності в християнському світі ніколи не було і ніколи не буде. Проблема з'ясування між віруючими того, хто є істинним з них, а хто ні, мусить бути назавжди знятою. Це саме вона за всі століття заводила об'єднаними процеси в християнстві в глухий кут. Толерантне ставлення між віруючими і, відповідно, толерантність між конфесіями – ось той шлях, по якому мусять йти віруючі в XXI столітті. Конфесії мусять працювати на суто власному організаційному ґрунті, жодним чином не торкаючись з'ясування доктринальних питань.

Як на нас, доки всі, без винятку, християни не усвідомлять, що доля людства з часом все більше буде залежати від єдності землян, що вузькоконфесійна зацикленість християнства стоїть на заваді консолідації всіх людей, що плідне відродження християнської як загальнолюдської моралі в суспільстві можливе спільними зусиллями, що чвари між християнами, говорячи тут мовою християн, не грають на користь евангелізації світу і „спасіння” людей, доти ідея єдиного християнства буде нездійсненною. При цьому, мова може йти не про „оцерковлення”, а тільки про істинну евангелізацію суспільства, яка мусить передбачати не нав'язування тій чи іншій людині думки про істинність якоїсь однієї конфесії, а про культивування в ній образу і подоби Бога, про орієнтацію її до віднаходження в християнстві для себе нових смислів життя, усвідомлення значимості себе як особистості, того, що вона виступає не лише знавцем і носієм вищої істини буття, а й засобом реалізації у світі чогось більш цінного. І це тим більше важливо робити саме зараз, коли техногенна цивілізація вибиває з людини все людське, знищує її віру саму в себе, нищить її як особистість, усвідомлення її творчої ролі у світі в якості вінця Божого творива.

Проте допоки що на сучасному рівні науково-технічного і демографічного розвитку взаємовідносин різних суспільств, народів, держав між собою, як і до цього в історії, ідея консолідації людства, як поруч і сама ідея єдності християнства, є нездійсненною мрією. Подальше буття людства, швидше за все, буде продовжувати протікати у формі розділяючих його світоглядів, які, зрештою, зможуть все-таки привести колись до загального знищення, загибелі людської цивілізації взагалі, а може й всього живого на Землі.¹

«В епоху постмодернізму, тотальної дехристиянізації і паганізації Європи, коли хитаються всі опори людського існування, саме християни покликані відповісти (і відповісти вагомо) на виклики нашого часу. Це можливо здійснити тільки в єдності. Нікуди дітися, нам усім – православним, католикам, протестантам – треба відповідати на ці виклики часу, на ці запити розгубленої сучасної людини, яка гине від індивідуалізму, егоїзму, що роз'єднує його зі всіма. Така людина, якщо вона стає на шлях духовного пошуку, не може бачити Церкви розділеної в самій собі. Вона не піде туди, де наявне внутрішнє роз'єднання. Саме це роз'єднання може виявитись для неї перепорою, що загороджує дорогу до вічності, до спасіння».²

¹ Гусейнов А. Золотое правило нравственности.- М., 1988.- С. 238.

² Иеромонах Арсений (Соколов). Христианство сегодня. Взгляд из Испании. - <http://foryou.kherson.ua/slovo.1011.1.html>

Відтак ідея єдності сучасного християнства мусить розумітися не як єдність доктринальна між гілками християнства, а як єдність, що ґрунтується на співпраці між конфесіями, співпраці на міжцерковному і навіть позацерковному ґрунті. У цьому контексті проблема єдності християнства не потребує втручання у цей процес держави. Це буде тільки загострювати об'єднаних процеси. Таке розуміння ідеї єдності не буде загострювати міжконфесійні чвари щодо визначення того, хто є найістиннішим, а хто – ні, хто є вірним, а хто – єретик. Більше того, вона передбачає поважливе ставлення до інакшомислячих християн, до іншої християнської доктрини, до іншої Церкви. Зараз, як ніколи до цього, актуальним постає виконання всіма християнами заповіді Христової про любов, згідно з якою любов передбачає й любов до ворога. Час розкидування каміння минув і настає ера „збирання каміння”.

Л.Побочій*

ФУНДАМЕНТАЛІЗМ ЯК КОНТРОВЕРСІЙНИЙ ФАКТОР У КОНСТРУЮВАННІ МІЖРЕЛІГІЙНОГО (МІЖКОНФЕСІЙНОГО) ДІАЛОГУ

Тривалий етап становлення та розвитку української державності супроводжується кардинальними світоглядними переорієнтаціями, суттєвими трансформаціями в економічній, політичній, соціально-культурній сфері, а серед іншого - ще й бурхливим розвитком релігійного середовища, його диференціацією та плюралізацією. З позицій системного аналізу глобальних процесів, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, зокрема в релігійному його секторі, нашу увагу привертають трансформації конфесійного пограниччя, які проектується і на власне релігійну сферу, і на інші суспільні ділянки. Проблема міжрелігійних (міжконфесійних) відносин належить до кола невичерпних. Вона була і знаходиться в центрі підвищеної уваги як науковців, так і релігійних організацій. Незважаючи на чисельну кількість досліджень, як у вітчизняній так і в закордонній науці,¹ питання з означеної проблематики лишаються вельми актуальними. Їх тематизованість для України зумовлена, з одного боку, утвердженням поліконфесійності в її релігійному середовищі, а з іншого – негативними тенденціями конфліктогенного характеру, що спостерігаються у розвитку міжрелігійних відносин на теренах нашої держави.

На сьогодні наслідки міжконфесійних протистоянь у суспільстві здаються нам досить прозорими. Вони *"зводять нанівець інтеграційні функціональні можливості релігії та активізують деструктивні, дестабілізуючі процеси в державі, руйнують підґрунтя громадянської злагоди, реанімують дух злоби, ворожнечі й нетерпимості"*.² Фактором, який активно сприяє розпалюванню релігійної ворожнечі та нетерпимості, постає надмірна політизація церковного середовища, прагнення певних політичних сил використати можливості релігійних організацій для досягнення своїх цілей, зміцнити власні позиції шляхом отримання підтримки віруючих.³ На цьому фоні продукуються вияви нетерпимості як до певних віросповідних напрямків, течій, так і взагалі до таких явищ, як поліконфесійність, релігійний плюралізм тощо. Та слід зауважити, що не тільки політики спекулюють на релігійному питанні, але й релігійні діячі намагаються

* Аспірантка Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

¹ Бабій М., Верховский О., Колодний А., Нуруллаєв О., Филипович Л., Хафф П. та ін.

² Бабій М. Діалог у контексті міжконфесійних відносин: сутність і проблеми. // Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні. – К., 2001. - С. 44

³ Бабій М. Проблеми і перспективи міжконфесійного діалогу // Українське релігієзнавство. - К., 1999. - №12. – С. 65.